

Kaplje

O LJUBLJANSKO-NOTRANJSKIH TEŽNJIH IDRISKE OBČINE

Statistiki prihodnjih časov bodo morda pisali o neprestanem spreminjanju upravnozemeljske razdelitve na Slovenskem po osvoboditvi. Vse te spremembe so bile zmeraj oznanjene kot nekaj nujnega in koristnega, čeprav so zdržale le do naslednje preosnove. Ko smo pred leti dobili osem okrajev, ni bilo prav nič potrebno iz njih napraviti štiri večje, ki smo jih potem po šrpagorskem zgledu odpravili, medtem ko Hrvatje še danes ostajajo pri starem. Toda o potrebnosti ali nepotrebnosti okrajev mislim govoriti ob drugi priložnosti.

V tem sestavku hočem izreči le nekaj osebnih pomislekov o vedno pogostejših trditvah in sklepih idrijskih občinskih organov, da Idrija (tu se misli idrijska občina) ne spada več k Primorski, ampak v neko še dolgo ne več aktualno pokrajino, v Notranjsko, ki je bila del nekdanje Kranjske in ki že za današnje, tudi starejšo generacijo ne predstavlja jasno določenega razločljivega pojma.

Da bom bolj razumljiv, naj v začetku povem, da imam današnje občine (ne vem zakaj je potrebno zmeraj govoriti le o "komunah", saj je važna predvsem nova vloga občine, ne pa nov naziv, ki je tako samo tuj izraz za domačo besedo) v glavnem premišljeno zaskrožene ozemeljskoupravne celote. Tako je tudi na Primorskem, seveda z izjemo obmorskih občin, kjer pa je živa močna stara mestna tradicija in združitvam nasprotuje zahteva recipročne izvedbe londonske spomenice o soglasju iz leta 1954. Na vsem svetu najbrž ni države, kjer med občino in najvišjo oblastjo ne bi bilo "ničesar". V Evropi se s tem ponaša samo Jugoslavija, če seveda socialističnih republik ne štejemo za tisti vmesni člen. Toda o tem, kot rečeno, kdaj drugič. Z odpravo okrajev je nastala praznina, ki jo je bilo treba napolniti. So namreč stvari in zadeve, ki jih ena sama občina ne more ostvariti ali urejati, ki jih lahko obvladuje le v sodelovanju z drugimi, normalno sosednjimi občinami.

In tako se je začelo. Dokler smo imeli okraj Gorica, ki je ustrezal pojmu Goriške, kot jo poznamo od nesrečnega leta 1918, ki je Primorsko, del Kranjske (večji del Notranjske) in Koroške (Kanalsko dolino) ločilo od bratov v "stari Sloveniji", je bilo normalno, da so bile štiri severnoprimske občine (Idrija, Tolmin, Ajdovščina, Nova Gorica) kar najbolj med seboj povežane.

Tudi ob ustanovitvi "velikega" koprškega okraja, ki je obsegal vso Primorsko, je bila še vidna nekakšna praktična razdelitev na Goriško in bivši koprski okraj. Medaj so okrajni politiki govorili o nujnosti cestne povezave severne Primorske oziroma Soške doline z morjem, čeprav so si mogoče na tihem že razporajali nove službe po zelo verjetno odpravi okrajev, ki so jo takrat že lahko slutili. Potem pa naenkrat okraji niso bili več potrebni (magistrske tablice za avtomobile še danes izdajajo z začetnicami zadnjih štirih velikih okrajev!)

Beseda "okraj" po mnogih poročilih in "hipertrofijah" na njej ni bila več v modi (od mladih nog pomnim, da smo na Cerkljanskem pripadali po vrsti okrajem Cerklje, Idrija, Tolmin, Gorica in nazadnje Koper, kar je izgubil v morju). Treba je bilo iti s časom in vse spreminjati: tako so prišli v rabe pojmi kot baze, komunalna skupnost, področje, regija in še mnogo drugih: izogniti smo se morali najbolj ljudskemu in ustaljenemu izrazu "okraj". Bržčas bomo čez deset let spravili v staro šaro tudi "regio", ki se danes kaže tako moderna!

Razbila se je bila torej tudi tista goriška skupnost, ki smo jo poznali v bivšem okraju Gorica. Pa ne popolnoma: kratka študija Cvetka Vidmarja v prvi številki revije Goriška srečanja zgovorno prikazuje, koliko skupnih služb še ima Idrija z drugimi goriškimi oziroma severoprimorskimi občinami. Da se je Idrija začela nagibati zmeraj bolj ne vzhod, je več vzrokov:

Najprej tale: Idrija, čeprav po nastanku eno najmlajših naselij na Primorskem, ima svojo bogato zgodovino. Ta zgodovina upravičeno dviga ponos vsakemu Idrijčanu. Že v stari Avstriji je imelo mesto zaradi svojega rudnika poseben polcžaj. Med dvema vojnama je Idrija predstavljala največje čisto slovensko mesto v Italiji. Pa tudi po osvoboditvi, do zgraditve Nove Gorice in priključitve Kopra, je bila še vedno največje mesto na Primorskem. Biti upravno odvisen od kakega, čeprav znamenitega, vendar pa trikrat manjšega Tolmina, ali pa do nedavnega občinsko in tudi v kakem drugem smislu še neoblikovanega mesta kot je Nova Gorica oziroma razvijajočega se Kopra, ki za severne Primorce ne more biti geografsko središče, se, razumljivo, zdi Idrijčanu (meščanu) neupravičeno. Ker pa Idrija zaradi svoje lege med gorami in gozdovi na severovzhodnem delu Primorske (kakršno poznamo skoraj 50 let) ne bo mogla nikoli postati središče večjega ozemlja, kot je obsega današnje občine, ji je usojeno, da se vključi v tisto skupnost, ki ji bo boljše ustrezala. Gospodarski in kulturni vpliv Idrije pač le rahlo sega čez občinske meje (tu mislim predvsem kot migracijsko središče).

Nov način povezovanja občin, ki izvira iz načela samoupravljanja in dogovorjenega sodelovanja (kar vsaj v nekaterih oblikah tudi v državah s klasično upravno razdelitvijo ni kaj posebno novega) je, ali pa naj bi vsaj bil cenejši, kot pa vzdrževanje prevelikega okrajnega aparata. Ker sodelovanje ni več vezano na okraj (saj tega ni več), je zdaj možno povezovanje v katerokoli smer. Ker je iz Idrije v Ljubljano nekaj kilometrov bližje kot v Novo Gorico, ker v Ljubljano pelje lepša cesta (ko bodo

asfaltirali cesto Col-Godovič, razlika ne bo več tako velika) in je Ljubljana obenem naša prestolnica ter so tam ustanove bolje opremljene in na višji ravni, je pač izbira jasna. Z vsem tem se strinjam, ne morem pa soglašati z nekaterimi drugimi stvarmi in utemeljitvami.

Prvo, kar me moti, je utemeljeno ali neutemeljeno, na vsak način pa zastarelo očitiranje nekaterih občanov, da so od idrijskega rudnika imeli veliko dobička bivši okraji, predvsem Tolmin in Gorica. Če je temu res takó, potem so za to precej krivi Idrijčani sami. Ako niso imeli dovolj oblasti nad samim rudnikom, so pa v okrajnih telesih sedeli na pomembnih položajih idrijski ljudje. Morda so Idrijčani zares kdaj pa kdaj upravičeno gledali z dvomom na razne, sicer koristne pobude, ki so prihajale iz Nove Gorice, a so le preočito kazale, da gre za uveljavljanje ožje Goriške, novogoriške občine in ne toliko celotne Goriške. Glede zidave nove goriške bolnišnice in zadevnega prispevka idrijske občine je stvar precej nerodna, ker je iz Idrije v času okraja že odteklo nekaj denarja, a sedaj so izvedli anketo po vzorčnem sistemu. Ta je pokazala, da je komaj slaba petina anketirancev za Gorico. Seveda pa je možno podvomiti, če taka anketa resnično izraža željo vseh občanov. Naj bo kakorkoli: ne da se zanikati, da je iz večine krajev v občini bolniku laže prestatí vožnjo do Ljubljane, pa tudi so tam klinike in vsi oddelki. Če za to govorijo še finančni oziri, je pravilna odločitev večine anketirancev, da se Idrija vključi v geomedicinsko regijo (zakaj ne ljubljanski zdravstveni okoliš). Občinska skupščina je že sprejela sklep, da se idrijski zavod za zaposlovanje delavcev priključi ljubljanskemu. O tem smo brali v Idrijskih razgledih XI/2. Najbolj nenavadno pa se mi zdi to, da je šolstvo idrijske občine vključeno v prosvetno pedagoško službo Ljubljane, pa ne Ljubljane kot Ljubljane, ampak neke ljubljanske občine, namreč občine Ljubljana-Vič, ki tako svoje prosvetno pedagoške naloge izvaja vse od Kočevske reke do Zakojce. To se po mojem prav nič ne sklada s kontinuiteto dela. Gotovo ima idrijska občina mnogo več podobnega in skupnega s sosednjo tolminsko občino tudi v pogledu šolstva. Vezanje na idrijskega šolstva na ljubljansko stran so do nedavnega zagovarjali predvsem zaradi cenejših uslug in bolj usposobljenega kadra, žal pa za primerjavo med novogoriškim in viškim zavodom nimamo potrebnih podatkov. Videti je, da se Idrija hoče trdno okleniti omenjene "naveze", če ne, gotovo ne bi v Delu brali sporočila, da je Idrija proti predvideni izobraževalni skupnosti Gorica oziroma Koper, ampak da hoče pripadati takšni skupnosti v Ljubljani.

Zadnje čase se vedno pogosteje poudarja "notranjska teza". In prav ta se mi zdi naivna in nevzdržna. Težka italijanska okupacija je skušala uničiti slovenski živelj na Primorskem; v tistih časih je Idrija delila z drugimi Primorci enako usodo. Sledili sta dve desetletji v svobodi, zato lahko rečemo, da se je Idrija v petdesetih letih tako spojila s "staro Primorsko", da je v ljudeh zrasel močan občutek navezanosti. Govoriti danes, da je Idrija bila združena s Primorsko samo v letih italijanske zasedbe, je nesmiselno. Tudi tistih dvajset let po vojni je dalo Idriji svoj pečat. V zadnjem polstoletju se je torej integrirala v Slovensko Primorje. Današnje sklicevanje na Notranjsko ima samo toliko smisla, kolikor se pri tem misli na Ljubljano. Notranjska je danes postala le še zgodovinski pojem, pojem v geografskem smislu se je zelo zožil. Stara

Notranjske je v naših časih že sblodila. Postojna se danes čuti bolj primorska kot kadarkoli prej, enako Ilirska Bistrica, Senožeče, da ne govorimo o Vipavi! Ostane torej Logatec, Cerkljica, Vrhnika in če damo zraven se drrijo kot največji kraj, potem še vseeno nimamo pametnega središča, ostane nam le Ljubljana. Zakaj potem ne historiziramo v zvezi s sodobnim "samoupravljaljskim" občinskim sodelovanjem. Zraven tega pa precejšen kos idrijskega občinskega ozemlja nikoli ni spadal pod Notranjsko (Cerkljansko), ampak je bil od davnih časov upravno in drugače navezan na Soško dolino, čeprav seveda tudi odprt na vzhod proti Skofji Loki. Pa tudi črnoverska planota je bila zmeraj tesno povezana z Vipavsko dolino. Če bi neprej brskali po zgodovini, bi morali Cerkljansko ločiti od idrijske občine; sicer pa je bila v davnihi tudi Idrija podvržena tolnimski gastaldiji in čedajskemu kapitulju. Dejansko Kranjska pa je v dobi Maksimilijana segala do Devina.

Tudi ne drži, da je Idrija veslekoleno usmerjena k Ljubljani. To je bilo samo pred milijoni let, ko je - kot trdijo geologi - zgornja Idrijska tekla čez Zadlog in Hotedršico proti Panoniji. Res pa je, da ima Idrija sedaj zelo dobre prometne zveze z Ljubljano in se pride tja hitreje kot v Gorico. Razumljivo pa je seveda, da imajo nekateri obrobni kraji katerega ozemlja zorda bliže do večjega mesta v sosedni državi ali pa so - sami sicer velika središča - zrastle čisto na obrobju in jih od prestolnice ločajo dolga razdalje, vendar zaradi tega še ne bodo dražje prikliučili Hrvaški ali pa Reki Sloveniji.

Maksar ni manj proti pametnemu povezovanju občin, smešno pa se mi zdi kratkotrajno in pogosto menjavanje partnerjev, najemništvo raznih služb, hitro trgiranje donekdavnih tradicij ob hkratnem sklicevanju na mnogostarejše in ne več žive tradicije. Sicer je res objavljenih že nekaj novejših študij o vprašanjih sodobnega regionalizma in nekatere med njimi (študija dr. Vogelnika) Idrijo prištevajo v ljubljansko območje, vendar pa je to vrsta bolj kot primer.

Ne ve se, kaj nam bo še prinesel čas, toda véstim se niti, da je marsikatera napaka naše družbe stojišča samo zaradi nepremišljenega zaletavanja, zaradi praznega zvezanja tako trenutno aktualne besede. Idrijsca se še vedno izliva v Soco. Osebnostno mislim, da Primorska mora ostati takšna, kot je danes z vsemi svojimi značilnostmi, enako pa tudi Gorenjska, Dolenjska z Belo krajino, Stejerska s Prekmurjem ali Pomurjem, pa seveda tudi Notranjska od Snežnika do Žirov. Če družbenogospodarski razvoj in racionalnost zahtevata spremembe, ki so utemeljene, potem se morajo umakniti seveda vsi prečustveni predsleki, vendar še zmeraj mislim, da je pri vseh reformah dobro pretehtati in vzeti v obzir vse okoliščine. Naše dežele in pokrajine so nastajale zaradi družbenih odnosov, naravno danih pogojev in zaradi zgodovine, ki nam ni bila naklonjena, danes pa se nam tudi dokaz, da smo narod, ki ima svoje ozemlje, svoje pokrajine.

Tomaz Pavlic